

Tanulási nehézséggel küzdő gyermek fejlesztése

Minden gyermek egyedi, megismételhetetlen és különleges. Képességeik egyedi módon és eltérő ütemben fejlődnek. Vannak olyanok, akik minden lépcsőfokot problémamentesen vesznek, vannak, akik egyet-kettőt átugranak, és olyanok is, akik láthatóan szenvednek. Sajnos a szülőknek sokszor fel sem tűnik, hogy valamiben lemarad a gyermekük, hiszen manapság egyre kevesebb idő jut a beszélgetésre, a közös kirándulásokra, játékokra, az esti mesére. Ezért a családban sokszor észre sem veszik, ha a gyermek túl keveset beszél, nem szeret a szabadban játszani, ügyetlenül mászik, ugrál, vagy meg sem tudja fogni a ceruzát, hogy rajzoljon, színezzon.

Bevezető

A gyerekek az első éveikben a legfogékonyabbak minden téren. Am ekkor még semmilyen elvárásokat nem támasztanak velük szemben. Ha egy óvodás valamilyen más, mint a többi gyermek, nyugodt szívvel rámondják, hogy majd kinövi, hiszen még olyan kicsi. Az odafigyelés és a hasznosan eltöltött közös idő helyett sokkal egyszerűbb a gyermeket beültetni a tévé elé, vagy valamilyen divatos játékkal lekötni a figyelmét. Mindebből azonban nagyon keveset lehet tanulni, a gyermek részképességei kevésbé fejlődnek, tapasztalatai nem gyarapodnak, a szülők pedig egyre kevésbé ismerik a saját gyermekük képességeit.

Hat-hétéves korban azonban drámai változásokkal kell szembenéznie minden gyermeknek és szülőnek. Az iskolai tanulás csak akkor lehet eredményes, ha a gyermek megváltozott gondolkodásmódja mellett képességei, tapasztalatai és a környezet feltételei is optimálisak. A tudást ekkor már osztályzatokban és dicséretben mérik, és a lehető legfontosabbá válik az, hogy a tanulónak milyenek a részképességei. Hiszen az olvasás, írás és számolás megtanulása a megfelelő részképességek megléte és fejlettségi szintje nélkül kudarcrá van ítélve. A tanulásban elszenvedett kudarc pedig minden gyermek életére rányomja bélyegét.

Szeretném felhívni a figyelmet, hogy a gyermekre való odafigyelés szülői részről, illetve az óvodai nevelő és pedagógus szakértelme lényegesen befolyásolja a gyermek képességeinek fejlődését, felzárkóztatásának ütemét és a tanulásban nyújtott teljesítményét. A tanulásban elért sikereket elsődlegesen a gyermek képességei, a családi nevelés módszeressége, valamint az oktatási intézményekben dolgozó szakemberek szaktudása befolyásolja. A szülőnek és a pedagógusnak az lenne a feladata, hogy figyelemmel kísérje a gyermek fejlődését, segítse, és amennyiben szükség van rá, szakember segítségét kérje. A probléma korai felismerése ugyanis a felesleges kudarctól kímélheti meg a gyermeket.

Dolgozatomban a tanulási nehézséggel, illetve részképesség-zavarral küzdő gyermek fejlesztési, kezelési lehetőségeivel foglalkozom. Szó esik a hazai (szerbiai) oktatási rendszerről, a szakemberek (logopédusok, fejlesztőpedagógusok, gyógypedagógusok) munkájáról, de elsősorban szakmámnak megfelelően az osztálytanítók nélkülözhetetlen szakértel-

méről. Külön fejezetben részletezem azokat a lehetőségeket, gyakorlati feladatokat és ötleteket, melyeket felhasználva a pedagógusok látványos eredményeket érhetnek el a tanulási nehézséggel küzdő gyermekek részképességeinek fejlesztésében. A játékok és foglalkozási feladatok eredményességét, alkalmazási lehetőségét saját tapasztalataimmal és megfigyeléseimmel bővíttem. Mindemellett ajánlom áttekinteni és megismerni az összegyűjtött fejlesztő könyveket és füzeteket, melyeket a dolgozatom végén csoportok szerint ismertetek.

Vizsgálati tényezők

A tanulási zavarok vonatkozásában is igaz, hogy minél korábban sikerül azonosítani a problémát, annál eredményesebben kezelhető. A jellegzetes tünetek már viszonylag korán, óvodáskorban is észlelhetőek, de ekkor még természetesen nem beszélhetünk tanulási zavarról, hanem csupán veszélyeztetettségéről. A korai tünetek felismerésében kitüntetett szerepe van a családnak és az óvodai nevelőnek. Ők azok, akik észrevételeik következtében szakember segítségét kérhetik, hogy a gyermek mielőbb megfelelő ellátásban részesüljön. Hiszen annak eldöntése, illetve igazolása, hogy valóban specifikus tanulási nehézség, részképesség-zavar vagy veszélyeztetettség áll-e a problémák hátterében, szakember feladata.

A gyermek részképességeinek fejlettségi szintjéről, értelmi képességeiről logopédus, pszichológus, illetve fejlesztőpedagógus szakember adhat hivatalos diagnózist. A vizsgálat során a szülők és óvodai nevelők véleménye és észrevételei is mérvadóak.

A tanulási zavar veszélyeztetettségének tünetei az óvodáskorban (Tánczos, 2006)

- Később kezdett el beszélni, mint a legtöbb gyermek (megkésétt beszédfejlődés).
- A családban már előfordult hasonló probléma.
- Súlyos beszédhibás volt a gyermek.
- Nehézségei vannak bizonyos szavak kiejtésénél.
- Nem tudja külön kimondani a szót alkotó beszédhangokat, illetve nem tudja a külön kiejtetteket összekapcsolni/egybeismerni.
- Nehezen tanul meg új szavakat.
- Nehezen találja meg a helyzethez illő szót.
- Problémás a rímek alkotása, megtalálása.
- Nehézségek mutatkoznak a számok, betűk, színek, a hét napjai, illetve a mértani formák (kör, négyzet, háromszög, stb.) neveinek elsajátításában.
- Nehezebbre esik figyelnie, nyugodtan ülnie, mesét hallgatnia.
- Szeret mesét hallgatni, de nem érdeklik a betűk, szavak.
- Nagymozgásai ügyetlenek, rendezetlenek, bizonytalanok, például labda elkapása, rúgása, dobása, ugrás, mászás, stb.
- Gyakran megbotlik, elesik, nekiütközik tárgyakkal.
- Nem tudja követni a mozgásokra vonatkozó utasításokat még akkor sem, ha bemutatják neki.
- Helytelenül, illetve rosszul fogja a ceruzát, krétát, ollót, gondot jelent a gombolás, fűzés (gyenge a finommozgások kivitelezése).
- Rosszul fordítva veszi fel a ruháit.
- Gyenge a formafelismerése, tapintása.
- Elfelejtja az óvó-, illetve gondozónők, valamint a barátai nevét.
- A társakkal való érintkezés sokszor zavart, feszültségekkel teli.
- Több tagból álló utasítást nem tud követni, csak akkor, ha egyesével hallja azokat.
- Nehézséget jelent egy történet eseményeinek helyes sorrendben való elmesélése.

Az iskolaérettség vizsgálata és az integráció

Az iskolaérettségi vizsgálatot pszichológus szakember végzi, és a vizsgálat eredményének függvényében tesz javaslatot arra, hogy a gyermek elkezdheti-e az iskolát. Nálunk, a Vajdaságban, ezekre a vizsgálatokra vonatkozó oktatási törvények értelmében minden 6 és fél évet betöltő gyermek elkezdheti az iskolát, az iskolaérettségi vizsgálat azonban nem kötelező. A döntés a szülők kezében van. Kérhetik szakember véleményét, de végül is saját döntésük alapján íratják be a gyermeket első osztályba, vagy járatják tovább óvodába, legfeljebb 8 éves koráig.

Tőke Márta iskolapszichológus elmondása szerint a zentai Stevan Sremac Általános Iskola keretein belül ők 2010-ben is elvégezték a vizsgálatokat és felmérték a gyerekek iskolaérettségre vonatkozó képességeit, tudását. A vizsgálati eredmények pedig egyértelműen jelezték: néhány gyereknek még az óvodában lenne a helye, illetve komoly segítségre van szüksége ahhoz, hogy az első osztályba iratkozó társaik normáihoz fel tudjanak zárkózni. Az első osztályos tanulók képességeit Zentán és a községhez tartozó iskolákban a fejlesztőpedagógiával is foglalkozó osztálytanítók (például Berze Gizella) saját kezdeményezésre végzik el az iskola-kezdés első hónapjában. Ezek a vizsgálatok különösen fontossá váltak 2010-ben, amikor is életbe léptek az integrációra vonatkozó oktatási törvények.

Az integrációról sokan sokféleképpen vélekednek. De miről is van szó tulajdonképpen? Az integrációnak különböző fokai vannak, melyek az átlagos és a különleges bánásmódot igénylő gyerekek oktatási lehetőségeit valósítják meg:

Lokális integráció: amikor a gyerekek közös épületben tanulnak, de külön tagozatokon. A Vajdaságban ilyenek a kisegítő tagozatok, Magyarországon pedig a kisegítő, illetve logopédiai osztályok. Ebben az esetben a gyerekek között nincs semmiféle kapcsolat, de van rá lehetőség, amennyiben a pedagógusnak sikerül megvalósítani a közös játékokat, kirándulásokat és rendezvényeket.

Szociális integráció: nagyon hasonlít a lokálishoz, de ebben az esetben tudatosan egyesítik a gyerekeket a szabadidős tevékenységeken.

Részleges integráció: a lokális és a szociális keveréke, amikor a gyerekek egy helyen tanulnak, de nemcsak a szabadidőben vannak együtt, hanem bizonyos órákon is. Itt természetesen csak azokról a sajátos nevelési igényű gyerekekről van szó, akiknek ez megfelel. Minden esetben a gyermek érdeke az első.

A teljes integráció az inklúzió. Az inklúzió során a sajátos nevelési igényű gyermek átlagos iskolában, átlagos gyermekek között tanulhat, viszont a pedagógus a megfelelő

A tanulási zavarok vonatkozásában is igaz, hogy minél korábban sikerül azonosítani a problémát, annál eredményesebben kezelhető. A jellegzetes tünetek már viszonylag korán, óvodáskorban is észlelhetőek, de ekkor még természetesen nem beszélhetünk tanulási zavarról, hanem csupán veszélyeztetettségéről. A korai tünetek felismerésében kitüntetett szerepe van a családnak és az óvodai nevelőnek. Ők azok, akik észrevételeik következtében szakember segítségét kérhetik, hogy a gyermek mielőbb megfelelő ellátásban részesüljön. Hiszen annak eldöntése, illetve igazolása, hogy valóban specifikus tanulási nehézség, részképesség-zavar vagy veszélyeztetettség áll-e a problémák hátterében, szakember feladata.

szakemberek segítségével egyéni fejlesztési tervet készít, mely lehetőséget biztosít a gyermek segítségével történő fejlesztésére.

Spontán vagy más néven rideg integráció: ez az a folyamat, ami jelen esetben nálunk már folyik, és úgy tűnik, hogy ez fog folytatódni. Ebben az esetben mindenféle feltétel megléte nélkül, vagy csak nagyon kevés feltétel meglétével valósul meg a sajátos nevelési igényű gyermek integrációja.

Azt mindenképpen tisztázni kell, hogy vannak olyan diákok, akik integrálhatóak a hagyományos oktatásba, de vannak olyanok is, akiknek külön logopédiai osztályba kell kerülniük, de nem gyógypedagógiai iskolába, hanem a hagyományos iskola egyik külön osztályát alkotják, ahol szakemberek segítik őket a tanulásban. Viszont vannak olyan gyerekek is, akiknek bizony a szegregált oktatás a legmegfelelőbb: ilyenek a súlyos értelmi fogyatékosok. Ők azok, akik valóban a gyógypedagógiai iskola tagozatain tudnak fejlődni. Minden esetben lényeges, hogy a gyermek érdekeit kell előnyben részesíteni.

Lučev Mária óbecsei gyógypedagógus szerint „az integráció az, amikor a gyerek és a szülő alkalmazkodik az iskolához, az iskola befogadja a gyermeket, de nem tesz meg mindent a gyerek teljes elfogadásához. Az inklúzió az, amikor az iskola teljes tantestülete alkalmazkodik a gyerekekhez, és képességeivel együtt fogadják őt el.” A feltételek sajnos nagyon sok vajdasági iskolában nincsenek meg, így a halmozottan sérült gyerekek, illetve azok, akik enyhe értelmi fogyatékoságuk mellett látás-, hallás- vagy egyéb sérülésekkel küzdenek, nem vagy csak nagyon nehezen tudnak majd alkalmazkodni. A sikeres integráció csakis a megfelelő szakemberek segítségével valósulhat meg. Így minden iskolában szükség lenne gyógypedagógusra, fejlesztőpedagógusra és logopédusra. Ennek hiányában az osztálytanítókra hárul a felelősség, hogyan képesek megoldani az integráció teremtette problémákat.

Beilleszkedési, tanulási és magatartási problémák vizsgálata

Számos esetben igaz, hogy az osztálytanító az első, aki gyanítja, hogy a gyermeknek tanulási nehézsége van. A pedagógus a gyermek teljesítőképességét és magatartását kortársaihoz tudja hasonlítani, és ezért a nehézséggel küzdő gyermek problémáit hamarabb felismeri, mint a szülő. A komoly szaktudással és tapasztalattal rendelkező tanító észleli, ha egy tanuló képességei eltérnek az átlagostól, lemarad társaitól vagy nem az elvárt módon, intelligenciaszintjének megfelelően teljesít. Legtöbb esetben azonban a segítségnyújtás formáját nem könnyű megtalálni. A tanító viszont kérheti a Nevelési Tanácsadó (Magyarországon) vagy a témával foglalkozó szakemberek, fejlesztőpedagógus, pszichológus és logopédus segítségét. Sajnos nálunk a Vajdaságban, főleg a kisebb településeken, igen kevés a jó szakember, és ha akad is, aki ezzel foglalkozik, magánrendelőjében sokak számára megfizethetetlen áron kínálja szolgáltatásait.

Adott körülmények között első lépésként az osztálytanító pedagógiai jellemzést készít, ha a gyermek közösségi beilleszkedésében, magatartásában vagy a tanulási képességeiben nehézségek tapasztalhatók, és a hiányosságok miatt szeretne más, az iskolai helyzeten kívül álló szakemberhez fordulni. Ez a jellemzés egyben vizsgálati kérelemként is szolgál, melyet a szülő aláírásával elfogad. Ezt követően az adott szakember (pszichológus, logopédus, illetve gyógypedagógus) a szülővel időpontot egyeztet a gyermekről való beszélgetésre, illetve a gyermek pedagógiai-pszichológiai vizsgálatára. A vizsgálatról minden esetben írásos vélemény készül, mely csak azután kerülhet az iskolába, miután a szülő azt elolvasta, egyetértett vele (vagy nem) és aláírta.

A pedagógiai-pszichológiai vizsgálatot minden esetben a szülővel történő beszélgetés előzi meg. A szakember megismeri a szülő álláspontját arról, hogyan látja gyermekét, annak iskolai nehézségeit, illetve hogy miben kér segítséget. Ezután anamnézisszerűen felelevenítik a gyermek fejlődésének főbb állomásait, egészen a várandósságtól a jelen

időszakig. A gyermek vizsgálata során a szakember megfigyeli, hogyan vesz részt a teljesítményhelyzetben, mennyire tudja mentális erőforrásait mozgósítani, elég kitartó-e a figyelmre, mikor fárad el, hogyan viseli el az időnyomás által okozott terhelést, milyen kapcsolatot tud kialakítani a számára idegen felnőttel, hogyan számol be önmagáról, iskolai nehézségeit miként fogalmazza meg és miben várna segítséget.

Részletekre bontva elmondható, hogy a szakember a pedagógiai vizsgálat során a gyermek életkorának megfelelően vizsgálja a dominanciát, a tájékozódást időben és térben, a testsémát, valamint a nyelvi készségeket, a szókinccset és a figyelem minőségét. Külön, az életkornak megfelelően, vizsgálják az olvasási, írási és számolási képességeket, illetve a normától való eltérés szintjét. Megpróbálják felmérni az elmaradás mértékét, és típushibákat keresve az okát is. A vizsgálat része lehet a tanítási módszerek feltérképezése is. Amennyiben a tanulási nehézségek háttérben részképesség-problémára utaló tünet látható, akkor kiegészítő vizsgálatok segítenek azok feltárásában (Sindelar, Frostig, GMP-GOH, mozgásvizsgálat, stb.).

A pszichológiai vizsgálat során, tanulási nehézségek esetén, a szakember feltérképezi a gyermek gondolkodási funkcióit, különös tekintettel a problémás területekre. Az okok feltárásával így a legmegfelelőbb segítséget (fejlesztést, könnyítést, tanórai felmentést) ajánlhatja a gyermek számára. A vizsgálat arra is kitér, hogy az iskolai kudarcok hogyan hatnak a gyermek lelki életére, fejlődésére, hogy a teljesítményben, viselkedésben tapasztalható változások háttérben mi állhat: kialakultak-e pszichés tünetek a tanulási, magatartási problémák következtében, vagy éppen a lelki nehézségek következménye lehet-e a tanulási, viselkedésbeli változás. A pszichés tünetek és a lelki problémák rendezésére a pszichológus szakember a vizsgálat befejezése után a szülő kérésére segítséget nyújt a családnak.

A tanulási nehézségek pedagógiai vizsgálata

Napjainkban a pedagógusok egyre gyakrabban találkozhatnak olyan tanulókkal, akik valamilyen okból nem vagy csak nagyon nehezen képesek elsajátítani az írás-, olvasás-, és számolástechnikákat speciális segítség nélkül. Ezt a különleges bánásmódot a tanítók azonban csak akkor képesek sikeresen megszervezni, ha megfelelő vizsgálattal kiderül, hogy az olvasás, írás, számolás mely területén küszködik nehézséggel a tanuló.

Megoldásként a Vajdasági Pedagógiai Intézet Vicsek Annamária közreműködésével kidolgozott egy programot a tanulási nehézséggel küszködő gyermekek és tanáraik megsegítésére, támogatására. Olyan vizsgálati feladatlapok gyűjteményét tették közzé, melyek részletes leírással, vizsgálati tanácsokkal és kiértékelési kulccsal segítik az osztálytanítókat a tanulási nehézségek vizsgálatában. A felméréseket megfelelő előkészítéssel és felkészüléssel bármelyik tanító el tudja végezni a diákjaival, ha a tanulási nehézség gyanúja merült fel.

Tehát a közzétett gyűjteményben szereplő vizsgálatokat az iskolapedagógus, logopédus és az általános iskolai tanító is elvégezheti az instrukciókban leírt módon. A vizsgálat eredménye azonban csupán tájékoztató jellegűnek tekinthető, hiszen a diszlexia, a diszgráfia, illetve a diszkalkulia hivatalos, szakértői diagnózisának felállítására csak a komplex pszichológiai, logopédiai, pedagógiai vizsgálat alapján kompetensek az illetékes szakemberek. Ezzel a vizsgálati lapgyűjteménnyel azonban a gyakorlatban tanító pedagógusoknak szeretnének támogatást nyújtani, hogy könnyebben eldönthessék, elegendő lesz-e az a segítség, amit ők tudnak nyújtani a tanulóknak, vagy szükséges további szakértői segítséghez fordulni.

A kézikönyv négy különböző vizsgálatot tartalmaz, feladatlapokkal, magyarázattal és részletes instrukciókkal. Az első osztályos tanév eleji komplex vizsgálat leginkább az iskolaérettségi vizsgálathoz hasonlítható, mely az alábbi képességek és tudás felmérésére alkalmas:

- Szókincsvizsgálat
- Relációs szókincs
- Főfogalom-alárendelés
- Összefüggő beszéd (eseményképekről)
- Beszédészlelés és verbális motorika
- Az auditív észlelés vizsgálata
- A beszédmegértés vizsgálata
- A verbális emlékezet vizsgálata
- A vizuális percepció vizsgálata
- A vizuális emlékezet vizsgálata
- A számlálás és a számfogalom vizsgálata
- Az analóg gondolkodás és a grammatikai struktúrák vizsgálata
- A vizuomotoros koordináció vizsgálata
- A vizuális figyelem vizsgálata
- Formamásolás

Úgy gondolom, ez az egyik legfontosabb vizsgálat, melyet a kézikönyv tartalmaz, hiszen a 6–7 éves korosztály képességeinek szakszerű felmérését tartalmazza. Ebben a korban még sokkal könnyebben korrigálhatóak az esetleges hiányosságok, lemaradások. Arról nem is beszélve, hogy a szakszerű felzárkóztatás és segítségnyújtás következtében kevesebb valószínűséggel alakul ki tanulási nehézség, így elkerülhetőek a gyermek számára feleslegesen elszenvedett kudarcok. Fontosnak tartom kiemelni, hogy ezzel a vizsgálattal számos kisdíák életét lehetne megkönnyíteni, egyéni fejlesztéssel iskolai teljesítményét javítani. Ezért ajánlatos lenne, ha minden osztálytanító rendelkezne a tanulási nehézségekkel kapcsolatos némi szaktudással, és a tanév eleji komplex vizsgálat elvégzése után szakszerű segítséget tudnának nyújtani a tanulóknak.

A tanulási nehézséggel küszködő általános iskolás tanulók pedagógiai vizsgálatához készült kézikönyv az olvasás, írás és a matematikai képességek vizsgálatára az 1.-től a 4. osztályig tartalmaz felmérő feladatlapokat. Minden vizsgálat figyelembe veszi az életkori sajátosságokat. Fontos azonban jól átgondolni, hogy az adott vizsgálatokat mikor a legcélszerűbb elvégezni. Így például az első osztályos tanulót az első hónapokban érdemesebb a komplex tanév eleji vizsgálattal felmérni, mintsem az írási vagy olvasási képességét vizsgálni.

A tanulási nehézségek pedagógiai vizsgálatáról általában elmondható, hogy egy adott vizsgálatot hosszabb-rövidebb megfigyelési szakasz előz meg, amikor a tanító feljegyzéseket készít a tanuló iskolai teljesítményéről és viselkedéséről. Ezek a feljegyzések fontos szerepet kapnak a súlyosabb esetek kezelésénél, amikor már szakember segítségét kell kérni. Ebben az esetben a tanító feljegyzései alapján pedagógiai jellemzést ír a tanulóról.

A vizsgálatok megkezdése előtt nagyon fontos a gyermek motivációs felkészítése, hogy a lehető legtöbbet akarjon és tudjon teljesíteni. Ebben sokat segíthet az, ha a vizsgálatot végző pedagógus játékosan közelíti meg a feladatokat. A vizsgálat helyszíne is kiemelt fontosságú. Erre a célra leginkább egy olyan csendes és nyugodt helyiség felel meg, ahol megfelelő a megvilágítás, az íróasztal és a szék mérete. A vizsgálati anyag és az eszközök előkészítése is nagyon fontos. Vizsgálatról függően sima, vonalas vagy négyzethálós A/4-es méretű papírt, hegyes grafit- és színes ceruzát kell előkészíteni.

A vizsgálat ideje nagyon függ a gyermek munkatempójától, a körülményektől, illetve a feladatok mennyiségétől. Azonban arra ügyelni kell, hogy egy tanulótól sem várhatunk el maximális teljesítményt és igyekezetet 30–45 percnél tovább. A vizsgálatot végző személynek mindig rövid és lényegre törő instrukciókat kell adnia, a vizsgálat során jegyzetel és mindvégig maximális objektivitásra törekszik. Lényeges az is, hogy a vizsgálat teljes egésze alatt a hibaelemzésre kell törekedni, ami azt jelenti, hogy a pedagógus nemcsak lejegyzeteli, pirossal jelöli a rossz megoldásokat, hanem elgondolkodik azon,

hogyan a gyermek hogyan jutott ahhoz a megoldáshoz. Ez fontos alapot adhat a későbbi fejlesztéshez, hiszen ennek ismeretében sokkal könnyebben tudja rávezetni a tanulót a pontos felelet megfogalmazására.

A képességfejlesztés lehetőségei

„...időnként a szürkének látszó kavicsból
is előtűnik a drágakő csillogása”
(Czeizel Endre)

A különböző részképességyengeségek és tanulási nehézségek kezelésére, a szakszerű diagnózis felállítása után, a probléma súlyosságától függően, több kezelési módszer alkalmazására is lehetőség van. A normál tagozatra járó sajátos nevelési igényű gyermek esetében a szakemberek egyéni fejlesztési tervet dolgoznak ki, mely lehetővé teszi a gyermek folyamatos fejlesztését, megfigyelését és individuális felzárkóztatását.

Az egyéni fejlesztési tervet sohasem egy személy dolgozza ki. Elkészítésében mindig egy team vesz részt, melynek tagjai maga a diák, a szülők, illetve hozzátartozók, a gyermek pedagógusa (osztályfőnöke, osztálytanítója), illetve a lehetőségektől függően az iskola pszichológus, gyógypedagógus, fejlesztőpedagógus, stb. Az egyéni fejlesztési terv alakításában a tanuló is aktív résztvevő, a tervet viszont háromhavonta a team újraértékeli.

Az egyéni fejlesztési terv kidolgozására számos módszer létezik. Azonban minden tervnek tartalmaznia kell a gyermek általános adatait (anamnézis), a szakértői bizottság, illetve szakvélemény megállapításait, az egyes részképességek fejlettségi szintjét, a felmérések adatait, a szülők és az osztálytanító véleményét. Ezután három fejlesztési terület meghatározására kerül sor: előkészítendő terület, fő fejlesztési terület, folyamatos fejlesztési terület. A tervet összeállító szakemberek javaslatot tesznek a tanítási órán történő individuális fejlesztés menetére, feladatokat, ötleteket és módszereket fogalmaznak meg. A gyermeket folyamatosan megfigyelik, és fejlődésének menetét értékelik.

Az egyéni fejlesztési terv kidolgozására számos módszer létezik. Azonban minden tervnek tartalmaznia kell a gyermek általános adatait (anamnézis), a szakértői bizottság, illetve szakvélemény megállapításait, az egyes részképességek fejlettségi szintjét, a felmérések adatait, a szülők és az osztálytanító véleményét. Ezután három fejlesztési terület meghatározására kerül sor: előkészítendő terület, fő fejlesztési terület, folyamatos fejlesztési terület. A tervet összeállító szakemberek javaslatot tesznek a tanítási órán történő individuális fejlesztés menetére, feladatokat, ötleteket és módszereket fogalmaznak meg. A gyermeket folyamatosan megfigyelik, és fejlődésének menetét értékelik.

Néhány tanács az egyéni fejlesztési terv kidolgozásához

Az alábbi tanácsok útmutatásként szolgálnak az osztálytanítók számára, melyek segítségével a gyermek oktatása az ő saját tanulási módszeréhez alkalmazkodik.

– Állapítsuk meg, mi okoz nehézséget a gyerekeknek. Például egy második nyelv, matematika, tudományos szakszavak, stb.

– Derítsük ki, miért vannak ilyen nehézségei. Például auditív rövid távú memória vagy fonológiai feldolgozás terén.

– Próbáljuk megállapítani, hogyan tanul. Például jobb-e a vizuális befogadásban.

– Állapítsuk meg, milyen tanítási módszer segíti jobban a tanulásban.

– Mindig kérdezzük meg magunktól, miért úgy közelítettük meg a dolgot, és van-e jobb út.

– Állapítsuk meg, hogy a terv főbb részeit ki fogja elvégezni, milyen gyakran, és hol.

– Állítsunk a gyermek elé ösztönző célokat. Minden foglalkozás a gyerek korától és képességeitől függjön.

– Folyamatosan ismételjünk, és állapítsuk meg, miért nem sikerült elérni a kitűzött célt, vagy ha sikerült, akkor a gyermek képességeit megfelelően igénybe vette-e.

– Gondoljuk végig, hogy vannak-e megvalósítható alternatívák, más lehetőségek, úgymint stressz vagy viselkedés kezelése, amelyeket jelenleg nem alkalmazunk.

– Ne felejtsük el, hogy a gyerek csak úgy tudja kihozni magából a legtöbbet, ha az egész iskola együttműködik. Gondoskodjunk róla, hogy minden tanárt tájékoztassunk a nehézségekről, és arról, hogyan tudnak a helyzetben a legjobban segíteni.

Mint azt láthatjuk, az osztálytanító hozzáállása és szaktudása nagyban befolyásolja a tanulási nehézséggel küzdő gyermek boldogulását az iskolában. Íme, még néhány szakértői javaslat, mely hasznos lehet, ha az osztálytanító a nehézséggel küzdő gyermek fejlesztését és boldogulását szeretné segíteni (Bajiné Fekete Anett, Vicsék Annamária):

– A tanulási nehézséggel küzdő gyermek aktuális napi teljesítménye nem a szándékától függ, vannak „jobb és rosszabb” napok, ezt a tanítónak el kell fogadnia.

– A tananyag és az eszközök megtervezésénél mindig az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé haladjon a tanító, apró lépésekben haladva, és ha kell, merjen visszalépni egy alacsonyabb szintre.

– A tanulási zavaros gyermeket meg kell tanítani tanulni (például verstanítás segítése).

– Segíteni kell a tanítónak a gyermeket, de ne az önállóságának a rovására – meg kell tőle is követelni, ami tőle elvárható.

– A pedagógusnak törekednie kell arra, hogy a gyermek ne kudarcként élje meg a tanulást.

– Tanulási nehézséggel küszködő gyermekeknél a multiszenzoros (a látást, hallást, tapintást és a mozgásos érzékelést is bevonó) módszerek és eszközök működnek a leghatékonyabban.

– Fontos a tanulással kapcsolatos motiváció fenntartása.

– A tanító emelje ki a gyermek jó tulajdonságait, erősítse meg abban, amit jól tud.

– Kerülje el, előzze meg a tanító, hogy az osztálytársak rontsák a tanulási nehézséggel küszködő gyermek helyzetét csúfolással, a gyerek peremhelyzetbe hozásával.

– Biztosítsa a tanító azt, hogy a diák biztonságban érezze magát az osztályában és a jelenlétében. Dicsérettel biztassa, motiválja, erősítse önbizalmát.

– A tanító törekedjen a szorongást kiváltó szituációk elkerülésére.

– A tanulási zavarok az esetek többségében viselkedészavarokkal is járnak, hiszen a legtöbb részképesség-zavar viselkedészavarként megnyilvánuló tünetet is eredményezhet. Ha szükséges, kérje ki más szakember véleményét, tanácsát.

– A tanítónak meg kell előznie – a pedagógia eszközeivel –, hogy a szülők saját kudarcukként éljék meg gyermekük kudarcát.

– A tanítónak fontos felhívnia a szülők figyelmét arra, hogy a szeretetmegvonás, a szülői agresszió és az elutasítás mélyíti tanulási zavaros gyermekük tüneteit.

Képességfejlesztés a tanítási órákon

A képességfejlesztő foglalkozások, illetve a tanulási nehézséggel küzdő gyermek felzárkóztatásának a gyakorlatban több módja is lehetséges. Általában az osztálytanító szaktudásától és a munkájába fektetett energiától függ, mennyire képes a nehézséggel küzdő gyermeket az iskolai tanórák keretein belül individuálisan foglalkoztatni. Úgy gondolom, csupán szervezettség és motiváció kérdése, hogy mindez megvalósítható-e. Az általános iskola alsó osztályaiban számos olyan lehetőség kínálkozik, amikor individuálisan vagy csoportosan, egy-egy tananyaghoz kapcsolva (írás, olvasás, számolás tanulása és gyakorlása) lehetőség van a képességfejlesztésre. A jobbnál jobb feladatoknak és játékoknak csak a pedagógus fantáziája szabhat határt.

Az individuális fejlesztésnél általában egyénre szabott és az adott részképesség kezelésére irányuló feladatokat alkalmazunk. Ilyen például:

- szótagpárbókból értelmes szavak alkotása (olvasási képesség fejlesztése),
- betűkeresés, jobb-bal irányok megkülönböztetése (differenciálás),
- pontról pontra vonalvezetés (számlálás, kézügyesség, finommozgások fejlesztése),
- rejtvényfejtés (logika, helyesírási képesség fejlesztése),
- új szavak képzése egy-egy betű megváltoztatásával (értelmi és olvasási képességek fejlesztése),
- színezés, vonalvezetés, sorminta másolása (kézügyesség, írási képességek fejlesztése),
- szövegfeldolgozáshoz alkalmazható speciális feladatok,
- gyurmázás, gyöngyfüzés (kézügyesség fejlesztése),
- speciális matematikai szöveges feladatok (logika fejlesztése, számfogalom megerősítése),
- másolásos feladatok (olvasási és írási képességek fejlesztése), stb.

Egy osztály tanulóinak csoportos foglalkoztatásához különböző mozgásos és anyanyelvi játékokat használunk. Ezek azért lényegesek, mert a gyerekek közösen vesznek részt a feladatok megoldásában, másrészt pedig segítik, biztatják egymást. Mindez nagyon fontos motivációs szempont azoknak a tanulási nehézséggel küzdő tanulóknak, akik egy-egy átlagos tanítási órán kevesebb szerephez jutnak. Íme néhány játék leírással:

Szólánc: rengeteg változata létezik a játéknak. A lényeg az, hogy mindenkinek egy szót kell mondania vagy írnia bizonyos szabály szerint. A játék számos képesség fejlesztésére alkalmas.

– Kiválasztunk egy hangot/betűt, és olyan szavakat kell gyűjteni, ami ezzel kezdődik. Lehet szűkíteni is a kört, például csak főneveket, híres embereket, földrajzi neveket, stb. lehet mondani.

- A kiválasztott hanggal/betűvel végződjön a szó.
- Minden szóban kétszer forduljon elő a betű.
- Amilyen hanggal/betűvel végződik az előző szó, a következő azzal kezdődjön.
- Érdekes betűkapcsolatokat tartalmazó szavakat is lehet gyűjteni, például a szó belsőjében „rf”: karfiol, férfi, hárfa, stb.

Meseszövs: A gyerekek nagyon szeretik a meséket. Különösen érdeklődőek, ha ők maguk találhatnak ki új meséket. A meseszövs csoportos mesekitalálás. A játékvezető mond egy bevezető mondatot. A mellette ülő gyerek folytatja a megkezdett gondolatot. Sorban mindenki tovább fűzi a mesét, végül egy önálló történet alakul ki. A meseszövsnél arra kell vigyázni, hogy ne ismert mesét mondjanak el a gyerekek, hanem önálló elképzeléseiket, gondolataikat fogalmazzák meg. Kezdetben vagy kisebb gyerekeknél képekkel, bábokkal segíthetjük a mesekitalálást. A játék másik fajtája, ha megadott szereplőkre vagy témára kell történetet kitalálni. A meseszövs gondolkodás- és képzeletfejlesztő játék, minden korosztályt jól szórakoztat.

A mese története képekhez kapcsolva is kialakítható. A játékvezető újságból, színes magazinokból képeket vág ki. Mindenki húz egy képet. A játékvezető kezdi a játékot, egy képet helyez a kör közepére és mond egy hozzá kapcsolódó mondatot. A következő játékos szintén a kör közepére helyezi a nála lévő lépet és a történetet továbbfűzve újabb mondattal egészíti ki a mesét. A memória és a beszédképesség fejlesztésére kitűnően alkalmas játék.

Tűz, víz! A gyermekek lassú tempóban futkároznak, jelle megállnak. „Tűz” felkiáltásra hasra fekszenek a talajon. „Víz” felkiáltásra másznak a bordásfalra, vagy székre állnak. Ismétlés egymás után. Minden feladatmegoldás után értékelés egyénenként. A játék bővíthető „föld”, „ég”, „levegő” stb. szavakkal, különböző testhelyzetek felvételével idősebbek játékában. Kitűnő mozgásfejlesztő játék.

Mágnes-játék: A gyerekek körbe-körbe járnak. A játékvezető ismerteti a szabályokat, miszerint a talajnak mágneses ereje van. A játékvezető a gyerekek egy-egy testrészét nevezi meg, amit a mágnes magához vonzott. Ekkor a gyerekeknek a földhöz kell érinteniük a megnevezett testrészt. A testséma fejlesztésére alkalmas, érdekes mozgásfejlesztő játék.

Foglalkozási ötletek fejlesztési területek szerint

Az emberi képességeknek számos részterülete létezik egy igen összetett rendszert képezve. Az úgynevezett részképességek különböző fejlettségi szintet érhetnek el, de egyes képességek zavara komoly nehézségeket okozhat a tanulásban, odafigyelésben, memorizálásban, írásban, olvasásban, számolásban, stb. Az iskolai tanórák, de leginkább az individuális, személyre szabott foglalkozások keretein belül ezek a nehézségek enyhíthetők, a gyermek képességei fejleszthetők. Minél korábban kezdünk egy-egy gyermekre odafigyelni, játékosan a képességeit fejleszteni, annál könnyebben lehet elkerülni vagy megelőzni a későbbi lemaradásokat, tanulási nehézségeket.

Az alábbiakban ismertetem az egyes képességek részterületeit, illetve azok gyermekkorban történő individuális fejlesztéséhez példaként említek néhány jól alkalmazható játékot, feladatot:

Figyelemfejlesztés

- Vizuális figyelem: Keresd a párját! (memóriakártyákkal), Kakuktkojás játékok, Melyik nem illik a sorba?, Pontok összekötése
- Auditív figyelem: Zörejek, hangok megkülönböztetése, Kiemelt inger érzékelése

Érzékelés, észlelés, tájékozódás

- Vizuális érzékelés, észlelés: Színezd az egyformát egyforma színűre!, Alakállandóság (azonos formák különböző méretben, helyzetben), Alakkonstancia, alak- és formaállandóság (betűk, számok, ábrák felismerés elforgatva is), Vizuális ritmus követése
- Auditív észlelés: Légzésgyakorlat hangutánzással egybekötve, Akusztikus és diszkriminációs gyakorlatok és játékok (például szó kiegészítése egészszé, szó kihallása felolvasott vagy meghallgatott szövegből)
- Taktilis észlelés: Hideg-meleg érzékelése, Különféle formák, tárgyak felismerése tapintás alapján, Mit rajzolok a hátadra?
- Térészlelés, téri tájékozódás: Testrészek megnevezése tükör segítségével, Viszonyfogalmak (például: tedd a könyvet a szék mellé), Labirintus-játék
- Síkbeli tájékozódás: Pontok összekötése, Labirintus-játék
- Időérzékelés, tájékozódás időben: Eseménysor összeállítás (képek, mondatcsíkok), Naptár használata, hét, hónap és eseményeinek megnevezése
- Keresztcsatornák működtetése, összhang fejlesztése: Hang-állatképek, hívóképek egyeztetése, Látott betű vagy szó egyeztetése a hanggal, Mérleg-játék

Mozgás

- Nagymozgások: Szabadmozgásos játékok (csúszás, mászás, kúszás, futás, ugrás, lépcsőn járás), Mozgásutánzó játékok, Mozgássorok kitalálása
- Finommozgás: Gyurmázás, Színezés, Puzzle, Fűzés, Játék pálcikákkal, magokkal
- Szem-láb koordináció: Karikába lépés, ugrás, Testrészek megérintése tükör előtt vagy csukott szemmel, Mozgássor leutánzása
- Szem-kéz koordináció: Labirintus-játék, Vonalvezetés, Színezés
- Artikulációs gyakorlatok: Ajak- és nyelvgyakorlatok, Buborékfújás

Gondolkodás

- Analízis, szintézis: Puzzle, Keresd a kis képet a nagy képen, Különbségek keresése, Mi hiányzik a képről?, Betűpótlás a szavakban, mondatokban
- Csoportosítás, osztályozás, rendszerezés: Keresd a párját!, Csoportosítás adott szempont szerint, Szókapcsolatok gyűjtése
- Általánosítás: Gyűjtőfogalmak szerinti rendezés, Analógiák létrehozása
- Összehasonlítás: Mi a különbség?, Mi az egyforma?, Ellentétpárok, Dominó
- Lényegkiemelés: Rövid mesék, olvasmány tartalma, Tulajdonságok párosítása
- Ok-okozati összefüggés: Eseménysor összeállítása, Megkezdett mondat folytatása
- Aritmetikai gondolkodás: Mennyiségek sorbarendezése, Számlálás növekvő és csökkenő sorokban, Mennyiség számlálása például lépegetéssel, tapssal

Emlékezet

- Vizuális emlékezet: Memórijátékok, Mi változott meg?
- Auditív emlékezet: Mondókák, énekek, Szóvonat, Mondatbővítő játék
- Komplex emlékezet: Asszociációs játékok (például: Erről jut eszembe...)

Kommunikáció

- Beszédképesség: Állathangok, beszédhangok utánzása, Barkochba, Párbeszédés szituációs játékok, Meselánc, Szerepcsere, Fekete-fehér, igen-nem játék
- Nonverbális kommunikáció: Érzelmek kifejezése, eljátszása, kitalálása
- Általános tájékozottság: Önismereti játékok, Mondatok kiegészítése, Mondatfűzés, Szókitaláló (3–4 kulcsszó alapján)

Összegzés

Dolgozatomban a tanulási zavarok és részképesség-gyengeségek vizsgálatával, illetve azok tanórai és individuális fejlesztésével foglalkozom. Lényegesnek tartom kiemelni a korai vizsgálatok fontosságát és a szakemberek segítségének igénybevételét.

A képességfejlesztésnek, mint láthattuk, számos módja lehetséges. A munkámban említett játékok és fejlesztési ötletek csak egy töredékét képezik annak, amit az osztálytanítók, pedagógusok alkalmazhatnak a tanulási nehézséggel küzdő gyermek foglalkoztatásánál. További feladatokat és játékötleteket az alábbiakban felsorolt fejlesztő könyvekből és füzetekből meríthetünk. Ezeknek a könyveknek az ismerete és használata nélkülözhetetlen egy pedagógus számára. Tény, hogy a tanulási nehézséggel küzdő tanulók száma időről időre növekszik, ezért csak remélni tudom, hogy a szakmában dolgozó osztálytanító és pedagógus kollégák elég ambícióval rendelkeznek a tanulók felzárkóztatására és a szakszerű segítségnyújtásra. Ennek elengedhetetlen feltétele ismerni a megfelelő eljárásokat, módszereket és szakirodalmat.

Melléklet: ajánlott fejlesztő könyvek és füzetek

Óvodásoknak

Nyelvi fejlesztéshez

- Bittera Tiborné és Dr. Juhász Ágnes (é. n.): *Én is tudok beszélni 1.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. (több kiadás)
- Dr. Gósy Mária: *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése óvodásoknak.* Nikol GMK.
- Fehérné, Mácsai és Szebényiné (2000): *Együtt lenni jó.* Logopédia Kiadó.
- Rosta Katalin, Rudas Zsuzsanna és Kisházy Gergely (1995): *Hüvelykujjam...* Logopédia Gmk.
- Szabó Borbála (1996): *Mozdulj rá! (Mozgással kísért vers- és mondóka gyűjtemény)* Logopédia Kiadó.

Diszlexia-megelőzéshez

- Csabay Katalin (1997): *Lexi iskolás lesz.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Csabay Katalin (1992): *Lexi.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kocsis Lászlóné és Rosta Katalin: *Ez volnék én? Testséma fejlesztő feladatlap-gyűjtemény.* Logopédia Kiadó.
- Marosits Istvánné: *Tudod-e? Készségfejlesztő feladatlapok az olvasástanulás előkészítésére.* Logopédiai GMK.
- Rosta Katalin: *Színezd ki... és rajzolj te is!* Göncöl Kiadó.

Diszkalkulia megelőzéséhez

- Dékány Judit: *I. kép- és szöveggyűjtemény számolni tanuló gyermekeknek.* Logopédia Kiadó.
- Dékány Judit (1993): *Mit gondolsz? 1-3.* Logopédiai GMK.
- Rosta Katalin: *Színezd ki... és számolj te is!* Göncöl Kiadó.

Diszgráfia megelőzéséhez, írásmozgások fejlesztéséhez

- Adorján Katalin (1994): *Szebben akarok írni.* Psycho-Art Kft.
- Kelédi Lászlóné: *Íráselemek gyakorlása.* Logopédia Kiadó.
- Rosta Katalin: *Színezd ki... és rajzolj te is!* Göncöl Kiadó.
- Zubály Sándor (2008): *Ákombákom, berkenye. Készségfejlesztő munkafüzet óvodásoknak.* Pro-Book Könyvkiadó.
- Zubály Sándor (2009): *Kézmozgató. Készségfejlesztő munkafüzet 4-5 éveseknek.* Pro-Book Könyvkiadó.

Kisiskolásoknak

Olvasni tanulóknak, a diszlexia megelőzéséhez vagy terápiájához

- Csabay Katalin (1997): *Lexi iskolás lesz.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Csabay Katalin (1992): *Lexi.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Dr. Gósy Mária (1994): *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése szóban és írásban iskolásoknak.* Nikol GMK.
- Gyenei Melinda és Szaunter Jánosné (1995): *„Nebuló”. Látom, hallom, csinálom: TUDOM!* Szolnoki Nevelési Tanácsadó.
- Hornyákné Tarnai Klára: *Betűsuli 1-2.* Logopédia Kiadó.
- Lovász Gabriella: *Szötekerő. Gyakorlatok olvasási, helyesírási gondokkal küzdőknek.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- Marosits Istvánné: *Betűző. Betűtanuló lapok olvasni tanuló gyerekek számára.* Logopédiai GMK.
- Meixner Ildikó és Csabay Katalin: *Olvasólapok. Feladatlapok a diszlexia korrekciójához.*
- Meixner Ildikó: *Játékház. Képes olvasókönyv és Feladatlapok az általános iskola 1. osztálya számára.* Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szabó Borbála (1998): *Böngésző. Munkatankönyv olvasni-írni tanuló kisiskolásoknak.* Logopédia Kiadó.

Írni tanulóknak, a diszgráfia megelőzéséhez vagy terápiájához

- Adorján Katalin: *Szebben akarok írni I-II.* Pszicho-Art Kft.
- Meixner Ildikó, Romankovics András és Tóth Júlia: *Írni tanulok 1.* Tankönyvkiadó.

Meixner Ildikó: *Játszóház. Írástanító lapok az általános iskola 1. osztálya számára.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Diszkalkulia megelőzéséhez, illetve terápiájához

Dékány Judit: *I. kép- és szöveggyűjtemény számolni tanuló gyermekeknek.* Logopédia Kiadó.

Dékány Judit: *II. kép- és szöveggyűjtemény számolni tanuló gyermekeknek.* Logopédia Kiadó.

Szabó Ottília: *Számtól számig I.* Meixner Alapítvány.

3–4. osztályosoknak

A diszlexia terápiájához

Adorján Katalin (1999): *Gyakorlóanyag dyslexiás gyermekek részére I–II.* Meixner-módszer Alapítvány.

Besztercei Enikő: *Másképp. Munkatankönyv diszlexiás gyerekeknek.* Logopédia Kiadó.

Dr. Gósy Mária (1994): *A beszédészlelés és a beszédmegértés fejlesztése szóban és írásban iskolásoknak.* Nikol GMK.

Kárpáti Tamásné, Tasnádyné Pap Zsuzsanna és Vajda Sándorné: *Betűről betűre. Olvasásfejlesztő füzetek 1–6.* Krónika Nova Kiadó, Budapest.

Kovács Györgyné, Szebényiné Nagy Éva és Torda Ágnes: *Mondd ki, írd le, törd a fejed! Nyelvi fejlesztő feladatlapok.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Lovász Gabriella: *Szótekerő. Gyakorlatok olvasási, helyesírási gondokkal küzdőknek.* Műszaki Könyvkiadó, Budapest.

Vannay Aladárné: *Szórejthő – szófejtő.* Logopédia Kiadó. (4. osztálytól!)

Felső tagozatosoknak

A diszlexia terápiájához

Adorján Katalin (1999): *Gyakorlóanyag dyslexiás gyermekek részére I–II.* Meixner-módszer Alapítvány.

Besztercei Enikő: *Másképp. Munkatankönyv diszlexiás gyerekeknek.* Logopédia Kiadó.

Kárpáti Tamásné, Tasnádyné Pap Zsuzsanna és Vajda Sándorné: *Betűről betűre. Olvasásfejlesztő füzetek 1–6.* Krónika Nova Kiadó, Budapest.

Kovács Györgyné, Szebényiné Nagy Éva és Torda Ágnes (1992): *Mondd ki, írd le, törd a fejed! Nyelvi fejlesztő feladatlapok.* Tankönyvkiadó, Budapest.

Kovács Györgyné és Torda Ágnes (1992): *Folytassuk! Mondd ki, írd le, törd a fejed! Nyelvi fejlesztő feladatlapok.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Kovács Györgyné (1995): *Folytassuk tovább! Mondd ki, írd le, törd a fejed! Nyelvi fejlesztő feladatlapok.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Vannay Aladárné: *Szórejthő – szófejtő.* Logopédia Kiadó.

Vannay Aladárné (2006): *Gondolkodj és írd! Komplex fejlesztőprogram olvasás és írásszavarral küzdő felső tagozatos és középiskolás tanulók számára.* Logopédiai Kiadó.

Irodalom

Balogh László (2006): *Pedagógiai pszichológia az iskolai gyakorlatban.* Urbis Könyvkiadó, Budapest.

Balogh László és Tóth László (2005): *Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből.* Neumann Kht., Budapest.

Sauvageot, B. és Métellus, J. (2006): *Hurrá diszlexia!* K.u.K. Kiadó, Budapest.

Fehér Rózsa (2010. szeptember 3.): „Boldog gyerekek járjanak iskolába!” *Magyar Szó.* 2010. 09. 17-i megtekintés, http://www.magyarszo.com/fex.page:2010-09-03_Boldog_gyerekek_jarjanak_iskolaba.xhtml

Gaál Éva (2000): A tanulásban akadályozott gyermekek az óvodában és az iskolában. In: *Gyógypedagógiai alapismeretek.* ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest. 429–461.

Gyarmathy Éva (1997): *Bukfenc. Tanulási zavarok felismerése, megelőzése és terápiája az óvodában és az iskolában.* Kézirat.

Golnhofer Erzsébet és Kotschy Beáta (1999): *Didaktika – Elméleti alapok a tanítás tanulásához.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Juhászné Gáspár Dorottya (é. n. 1): *Foglalkozási ötletek fejlesztési területek szerint.* Magyar Fejlesztőpedagógusok és Gyógypedagógusok Nemzetközi

Szakmai Egyesülete. 2010. 09. 17-i megtekintés, <http://fejlesztok.hu/segedletek/foglalkozasi-segedletek/100-foglalkozasi-otletek-fejlesztési-teruletek-szerint.html>

Juhászné Gáspár Dorottya (é. n. 2): *Anyanyelvi feladatok, játékok*. Magyar Fejlesztőpedagógusok és Gyógypedagógusok Nemzetközi Szakmai Egyesülete. 2010. 09. 17-i megtekintés, <http://fejlesztok.hu/segedletek/foglalkozasi-segedletek/101-anyanyelvi-feladatok-jatekok.html>

Kövesi Ervin (2000): *A tanulási nehézségekkel küzdő gyermek*. 2010. 09. 17-i megtekintés, http://www.hazipatika.com/articles/A_tanulasi_nehezsegekkel_kuzdo_gyermek?aid=20000726102835

Kulcsár Mihályné (é. n.): *A tanulás öröm is lehet oldottan sikeresen*. Logo-Ped KM Bt., Bicske. 2010. 09. 17-i megtekintés, <http://www.tanulasinehezsegek.hu/>

Pinczésné Palásthy Ildikó (2004): *Tanulási zavarok, fejlesztő gyakorlatok*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.

Selikowitz, M. (1997): *Diszlexia – és egyéb tanulási nehézségek*. Medicina Könyvkiadó Rt., Budapest.

Szakemberek figyelmebe: Egyéni fejlesztési terv készítése (2007). 2010. 09. 17-i megtekintés, http://www.beszed.hu/szakemberek_figyelmebe:egyeni_fejlesztési_terv_keszitese

Tánczos Judit (2006): *Baj van a tanulással – Módszerek a tanulási zavarok korrigálásához*. Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen.

Tápai Renáta (2010. július 1.): A fogadás még nem befogadás. *Magyar Szó*. 2010. 09. 17-i megtekintés, http://www.magyarsoz.com/fex.page:2010-07-01_A_fogadas_meg_nem_befogadas.xhtml

Újbudai Nevelési Tanácsadó (é. n.): *Beilleszkedési, tanulási és magatartási problémák (BTM) vizsgálata*. 2010. 09. 17-i megtekintés, <http://www.nevtan.ujbuda.hu/vizsgalatok/btm>

Vicsek Annamária (2003): *„A diszlexiáról és más nyavalyákról...” Tájékoztató a kommunikációs és tanulási zavarokról. Szülőknek*. Napvirág Alapítvány, Budapest.

Vicsek Annamária (2007): *Kézikönyv a tanulási nehézséggel küszködő általános iskolás tanulók pedagógiai vizsgálatához. Vizsgálati feladatlapok*. Vajdasági Pedagógiai Intézet, Novi Sad.

A Gondolat Kiadó könyveiből